

Egyetemi doktori (PhD) értekezés tézisei

**A MÉLTÁNYOSSÁG PERCEPCIÓI ÉS
BEFOGADÁSSAL KAPCSOLATOS ATTITÚDOK
FELSŐOKTATÁSI HALLGATÓK KÖRÉBEN**

Összehasonlító kutatás Magyarország és Románia
határ menti régiójában

Berei Emese Beáta

Témavezetők:

Prof. Dr. Flóra Gábor és

Veressné Dr. habil. Gönczi Ibolya

DEBRECENI EGYETEM

Nevelés- és Művelődéstudományi Doktori Iskola

Debrecen, 2017

Az értekezés célkitűzése, a téma körülhatárolása

Az *oktatási méltányosság és befogadás* fogalma, különböző értelmezései szorosan összefonódnak az éppen domináns társadalmi, oktatáspolitikai irányzatokkal, trendekkel. Neoliberális korunk az előző jóléti korszakhoz képest megváltoztatta az oktatásról szóló elbeszélésmódunkat. A jóléti korszakban a mindenki befogadását és az esélyegyenlőséget, míg a neoliberális korban a minőséget, ennek keretében a méltányosságot nevezte meg oktatási célként. Disszertációmban arra a kérdésre kerestem a választ, hogy ez a neoliberális elv, amely a méltányosság értelmében az esélyegyenlőség és befogadás mellett a hátrányok kompenzálását is célként tűzte ki, hogyan realizálódik a felsőoktatás világában.

A jelenkori oktatáskutatások méltányosság szemléletmódját megalapozó értelmezési modelljeiből és a kérdéskör szempontjából releváns határ menti empirikus kutatási eredményekből kiindulva, (Lannert 2004, Unterhalter 2009, Castelli et al. 2012, Pusztai és Hatos 2012, Kozma és Bernáth 2012, Szemerszki 2016), disszertációmban azt a célt tűztem ki, hogy a *felsőoktatási méltányosságot* (higher education equity) *a hallgatók méltányossággal kapcsolatos véleményeinek, a kiemelt figyelmet igénylő társakkal* (at-risk students) *kapcsolatos befogadó attitűdjeinek* (inclusive attitudes) *tükrében vizsgáljam* Magyarország és Románia határ menti régiójának felsőoktatási populációja körében.

A jóléti koncepcióra épülő, főleg nyugati társadalmak oktatáspolitikájában, az 1960-as években a társadalmi igazságosság elméletére alapozva az *esélyegyenlőség elve* (equality) dominált, amely azt vallotta, hogy a társadalomban mindenki számára biztosítani kell az oktatáshoz való egyenlő hozzáférést. Az alapelv elsősorban a diszkrimináció tiltására vonatkozott, amely szerint nem sérthető meg a másik ember méltósága, továbbá az *egyenlő bánásmód* (equal treatment) társadalmi, oktatási elvárássá és jogi előírássá vált (Castelli et al. 2012).

Az oktatás területén az esélyegyenlőség tekintetében a magyarországi és a nemzetközi értelmezésekben különbségek mutatkoztak. Míg a nyugat-európai és az amerikai oktatáspolitikai intézkedések az egyenlő indulási esélyek biztosítását hangsúlyozták, addig magyarországi kontextusban a felsőfokon való továbbtanulásra, az elérendő társadalmi pozíciók egyenlőségére helyeződött a hangsúly és az oktatásszociológiai kutatások a korábbinál fokozottabb egyenlőtlenségekre világítottak rá (Papp 1997).

Az 1980 – 1990-es évektől, a neoliberais gazdaságirányítás hatására az oktatásban is paradigmaváltás történt: a hangsúly áthelyeződött az oktatásra mint minőségi szolgáltatásra, ugyanakkor nemcsak az eredményesség és a hatékonyság fogalmazódott meg, mint elvárás, hanem a *méltányosság* is. A neoliberais diskurzus értelmében az oktatás eredményes (versenyképes) és méltányos, a tanuló/hallgató társadalmi-gazdasági háttere, neme, etnikai és családi hovatartozása

nem jelent akadályozó tényezőt az előrejutásában. A méltányosság a megfelelő *kompenzációs beavatkozások* révén több mint a korábbi esélyegyenlőségi koncepció. A méltányos oktatási rendszer befogadó (inkluzív) mindenki irányába, továbbá támogatja a diákokat abban, hogy elérjék tanulási potenciáljukat anélkül, hogy formális vagy informális módon kívülről akadályoznák azt, vagy csökkentenék az elvárásokat. A jóléti oktatáspolitikai szemlélet alapján értelmezett esélyegyenlőség mellett a hátrányok kompenzálása is részévé vált tehát a diskurzusnak, különben a kezdeti egyenlőtlenségek továbbra is fennmaradnak és újratermelődnek (Lannert 2004, Mogyorosi 2009, Castelli et al.2012).

Az eltérő értelmezések különböző világnézeti, értékrendbeli különbségeire mutatott rá Kozma (1998). Az *'esélyek egyenlősége'* alapján az egyénben már létező tehetség kiválasztása és fejlesztése tulajdonképpen a cél, létrehozva a verseny és az esélyek egyenlőségét. A másik nézet a *'társadalmi esélyegyenlőség'* elve alapján, a méltányos bánásmód révén, mindenkit el akar juttatni saját képességeinek a kibontakozásáig.

Az oktatás tartalmának, módszereinek a különbözőségére mutatott rá García (2013) az oktatási célkitűzések függvényében. A hátrányos helyzetű csoportok felzárkóztatása, az egyenlőtlenségek csökkentése illetve az oktatási versenyképesség növelése különböző célok, ez utóbbi a tanulók/hallgatók természetes adottságaira, háttérére épít.

A méltányosság értelmezésével kapcsolatos további kritikák azt is hangsúlyozták, hogy miközben a méltányosságot az esélyegyenlőség egy tökéletesített koncepciójának tüntetik fel, valójában arról van szó, hogy a neoliberális gazdaság prioritásként kezeli a termelékenységét és a versenyképességet, a neoliberális koncepcióban a visszavonuló állam már nem akar egész társadalmi rétegek esélyegyenlőségéért harcolni. A neoliberális ideológia természetesnek tekinti, hogy a verseny együtt jár az egyenlőtlenséggel, az igazságtalansággal, az individualizmussal, amelynek hatásai egyértelműen éleződő egyenlőtlenséget eredményeznek (Méndez-Ramírez 2015).

Az oktatási méltányosság strukturális megközelítése során Unterhalter (2009) megállapította, hogy egy demokratikus berendezkedésű társadalomban átjárhatóság van az oktatáspolitikai, törvényi szinten megnyilvánuló ideális, makrotársadalmi méltányosság és az alkalmazott, gyakorlati, mikrotársadalmi méltányosság között. A *makro méltányosság* (equity from above) olyan törvényekre, szabályokra vonatkozik, amelyek az emberek közötti kapcsolatokban az igazságosság, a tisztesség és a tolerancia értékeit írják elő, míg a *mikro méltányosság* (equity from below) az emberi sokszínűséggel és az egyén szabadságával hozható összefüggésbe. Ez a mindennapi életben a különböző makro- és mikroszintek nézőpontjainak és érdekeinek ütköztetésével, a különböző társadalmi háttérűek, a más kultúrához tartozók egymás közötti kapcsolatára, dialógusára, kritikájára vonatkozik.

A méltányosság koncepciója Unterhalter (2009) modellje szerint az egyéni sokszínűséggel, szabadsággal, individualizmussal kapcsolódik össze, ezzel szemben vannak olyan nézetek is, amelyek az elemi közösségek szerepét hangsúlyozzák a kirekesztések, a hátrányok csökkentése, az oktatási hatékonyság növelése érdekében. A tanulók közösségekben szocializálódva tanulnak, s ezeknek a közösségeknek a norma- és értékrendszere, mint a nevelési-oktatási folyamatok kontextusa óriási befolyással bírnak az egyén teljesítményére (Pusztai 2004).

A méltányosság vizsgálata a felsőoktatásban több irányból releváns. *Oktatáspolitikai szemszögből* rávilágít a makro társadalmi irányelvekre, az országok közötti összehasonlítás révén feltárja a hasonlóságokat, a különbségeket, a hézagokat és ez által a későbbi méltányosság politikák kidolgozói számára szolgáltató értékes információkat (Haugen 2010).

Az oktatási rendszer alapfunkcióinak teljesülését is befolyásolja, hogy mennyire sikerül a méltányosság elvét megvalósítani a gyakorlatban, ezért nem elegendő ennek oktatáspolitikai deklarálása és a fizikai tér biztosítása a különböző háttérű tanulók/hallgatók számára. Fontos lépés megvizsgálni a kérdéskör *szubjektív dimenzióit*, az érintettek méltányossággal kapcsolatos percepcióit, befogadó attitűdjeiket (Meijer et al. 2003, Dupcsik 2012).

A hallgatók szemléletmódjainak vizsgálata előtérbe helyezi az *inkluzív attitűdformálás problematikáját a felsőoktatásban*, amely

befolyásolja a különböző háttérű hallgatók iránti viszonyulást és pályaszocializációs szerepet is betölt. Ezzel összefüggésben az oktatás és a más segítő szakmák közötti együttműködés, a multidiszciplinaritás jelentőségét emelte ki Horváth (2016).

A hallgatók közötti interakciók, a befogadó szemlélet vizsgálata azért is fontos, mivel előfeltétele a *tágabb társadalmi méltányosságnak* és mintegy előremutató szerepet tölt be, befolyásolva a fiatal generáció társadalmi érettségét, integrációját, a szakmájukhoz, a munkához való viszonyukat egyaránt (Johnson 1981, Johnson és Johnson 2008). Korábbi vizsgálatok (Örkény és Szabó 1995, Murányi 2001) az előítéletességet, a társadalmi kirekesztés jelenségét vizsgálták kortárs viszonylatban a fiatal generáció körében.

Kutatási stratégiám megalapozásában fontos támpontokat nyújtott Pusztai és Szabó (2014) tanulmánya, amelynek során a felsőoktatási hallgatók fogyatékossgal élő társaikkal kapcsolatos attitűdjeit három dimenzió mentén elemezték: a hallgatók nem anyagi, anyagi- és kapcsolati preferenciáit vizsgálták, feltételezve, hogy a befogadó attitűdöknek egyéni és társadalmi magyarázatai vannak. Az említett vizsgálat elsősorban a fogyatékossgal élők és társaik közötti viszonyulásra fókuszált, ezért szükségesnek találtam más, a felsőoktatási jogszabályok fókuszában kiemelt figyelemmel kísért csoportokra - a hátrányos helyzetűekre, a kisebbségben élőkre és a romákra is kiterjeszteni az elemzést.

A felsőoktatási hallgatók körében végzett kutatásom során *multidiszciplináris megközelítést* alkalmaztam: használtam a nevelés- és oktatáskutatás, az oktatáspolitikát, az oktatásstatistika, a szociálpszichológia, a szociológia valamint a gyermek- és ifjúságkutatások eredményeit egyaránt.

A makro társadalmi feltételrendszer elmélyítése érdekében egy összehasonlító *oktatáspolitikai esettanulmány* révén egymás mellé helyeztem a két szomszédos, részben közös történelmi múlttal rendelkező, napjainkban EU-s ország oktatási méltányosság koncepcióját, hasonlóságokat és különbségeket kerestem a felsőoktatásukat szabályozó jogszabályokban. Arra a kérdésre kerestem a választ, hogy milyen kiemelt figyelmet igénylő hallgatói csoportok, milyen másság-dimenziók jelennek meg a szövegben, milyen a jogszabályok méltányossággal kapcsolatos szemlélete, milyen esélyegyenlőségi és kompenzációs gyakorlatokat írnak elő a hallgatók támogatására.

A romániai oktatási jogszabály nem határozza meg a hátrányos, halmozottan hátrányos helyzetű vagy más támogatásra szoruló csoportkategóriákat, a szöveggörnyezetben használt fogalmak alapján lehet csupán azonosítani, hogy kiket tekint kiemelt figyelmet igénylő hallgatóknak és melyek a velük kapcsolatos támogatási előírások. A jogszabály a támogatások tekintetében elsősorban az egyéni alapjogok biztosítására fókuszál, az alapszintű szociális támogatásokhoz és juttatásokhoz való hozzáférést biztosítja, kevésbé a célcsoport-orientált

inklúziós mechanizmusok kiépítését. A 'roma/cigány' kifejezés egyetlen alkalommal szerepel az oktatást szabályozó törvényben, marginális helyzetű csoportként említve őket. A nemzeti kisebbségben élő csoportok oktatásával, nyelvhasználati, intézmény szervezési és működési jogaival egy teljes fejezet foglalkozik, ugyanakkor nem találtam utalást a nemzeti kisebbségben és (halmozottan) hátrányos helyzetben egyaránt lévők specifikus esetére vonatkozóan.

A társadalmi méltányosság romániai felsőoktatási helyzetével Jamil et al. (2015) is foglalkozott. A jogszabályi háttérrel és annak gyakorlatával kapcsolatosan arra a megállapításra jutott, hogy noha a román kormánynak a 2013-2016-os időszakban oktatáspolitikai célkitűzése volt a társadalmi méltányosság biztosítása, nem dolgozott ki egy olyan stratégiát, amely a felsőoktatás szociális dimenzióját célozná meg. Továbbá Curaj et al. (2015) azt hangsúlyozta, hogy Romániában a rendszer nem volt felkészülve a méltányosság érvényesítésére, ezért több csoport alul reprezentált maradt a felsőoktatásban.

A magyarországi jogszabályok esetében 1993-tól kimutatható egy napjainkig tartó fejlődés, az oktatás és a gyermekvédelem együttműködése révén. A szabályozási rendszert letisztult fogalomhasználat, több irányba terjedő anyagi és nem anyagi kompenzációs gyakorlat jellemzi, viszont hiányzik a hallgatók nyomon követése, az európai sztenderdekhez való igazodás (V. Gönczi 2015, Szemerszki 2016). A magyarországi felsőoktatási jogszabályban

egyetlen konkrét utalást találunk a 'roma/cigány' csoportokra, a roma szakkollégiumok kapcsán.

Összegezve a két ország jogszabály szerinti jellemzőit, bár fogalomhasználatuk és méltányosság koncepciójuk különbözik, a problémák meghatározása és bizonyos tekintetben a megoldások is hasonlóak. Mindkét országban *anyagi* és/vagy *nem anyagi támogatásokkal* kompenzálják a hátrányos helyzetű, a fogyatékkal élő, az etnikailag különböző, valamint a roma hallgatói csoportok hátrányait.

Az alkalmazott módszerek

Disszertációmban *kvantitatív* vizsgálatot végeztem. Az elemzés alapjául szolgáló nemzetközi adatfelvételt a Debreceni Egyetem Felsőoktatási Kutató és Fejlesztő Központja végezte 2012-ben és a 2014-15-ös tanévben, a HERD (Higher Education for Social Cohesion Cooperative Research and Development in a Cross – border Area HURO/0901/253/2.2.2.), a SZAKTÁRNET (TÁMOP – 4.1.2.B.2-13/1-2013-0009 Szakmai szolgáltató és kutatást támogató regionális hálózatok a pedagógusképzésért az Észak-Alföld régióban) valamint a IESA (Institutional Effects on Students' Academic Achievement, Debreceni Egyetem Kutatási Pályázata RH/885/2013) projektek keretében.

A HERD 2012-es felmérését három országban – Romániában, Magyarországon és Ukrajnában – végezték, az általam használt hallgatói alminta 2618 fő volt. A romániai hallgatók a nagyváradi Partiumi Keresztény Egyetemhez, az Emanuel Egyetemhez és az Állami Egyetemhez, továbbá a kolozsvári székhelyű Babes – Bolyai Tudományegyetemen tanultak. A magyarországi hallgatók többsége a Debreceni Egyetem, továbbá a Nyíregyházi Főiskola és a Debreceni Református Hittudományi Egyetem hallgatója volt.

A IESA 2014 – 2015-ös kutatásában összesen 2017 hallgatót mértünk fel Magyarországon, Romániában, Kárpátalján, Szlovákiában és Szerbiában, a szlovákiai adatfelvételben magam is közreműködtem egy tanulmányút során. Az általam elemzett alminta 1536 hallgatóra terjedt ki, a romániai létszám 319 fő volt, többnyire a Babes – Bolyai Tudományegyetem, a Sapientia - Erdélyi Magyar Tudományegyetem hallgatói valamint a nagyváradi egyetemek hallgatói. A magyarországi hallgatói alminta a Debreceni Egyetemhez tartozott, továbbá a Nyíregyházi Egyetem és a Debreceni Református Hittudományi Egyetem hallgatója volt. A pedagógusjelöltek csoportja 557 hallgatóból állt 2012-ben és 297 hallgatóból a 2014 – 2015-ös adatfelvétel során.

A hallgatók befogadó/elutasító attitűdjeit és a méltányosság percepcióit általános és célorientált kérdések segítségével vizsgáltam a Bogardus skála felsőoktatási hallgatókhoz adaptált változatával, az adatok feldolgozásához SPSS 22-es statisztikai programot használtam.

A kutatás eredményei

1. A méltányosság hallgatói percepciói

A kvantitatív kutatás első lépése során *a hallgatók méltányossággal kapcsolatos nézeteit vizsgáltam a kiemelt figyelmet igénylő csoportok anyagi és nem anyagi támogatottsága mentén*, mintegy ütköztetve az oktatáspolitikai szemlélethez kapcsolódó kérdéskört a hallgatók szemléletével, a méltányosság (esélyegyenlőség és kompenzáció) jelenségeivel összefüggésben. Ugyanakkor nagyító alá helyeztem a hallgatók kapcsolatvállalási hajlandóságát is. Arra a kérdésre kerestem a választ, hogy a felsőoktatási jogszabályok méltányossággal kapcsolatos előírásaihoz hogyan viszonyulnak: mi a véleményük a kiemelt figyelmet igénylő hallgatói csoportok támogatásáról? Továbbá, a felsőoktatási hallgatóknak milyen a kiemelt figyelmet igénylő csoportokkal kapcsolatos inkluzív attitűdje, milyen társadalmi távolságot vállalnának velük?

A hallgatók méltányossággal kapcsolatos viszonyulásmódjait általános kérdésekkel vizsgáltam, ezt követően pedig a különböző kiemelt figyelmet igénylő hallgatói csoportok iránti attitűdjeiket elemeztem három dimenzió mentén: *a hallgatók kapcsolatvállalási hajlandósága* tekintetében, valamint a kiemelt figyelmet igénylő különböző hallgatói csoportok *nem anyagi jellegű segítéséről* és *anyagi jellegű segítéséről* alkotott vélemények mentén. E vizsgálat során a

tekintetbe vett kiemelt figyelmet igénylő csoportok a következők voltak: a *hátrányos helyzetű*, a *fogyatékkal élő*, a *kisebbségi* és a *roma* hallgatótársak. A hallgatók preferenciáinak az elemzését *chi-négyzet próbával* végeztem. A célcsoport orientált attitűdöket tovább finomítva, társadalmi távolságokat mértem három dimenzió mentén: a *csoporttársi*, az *együttlakási* és a *párkapcsolat vállalása* mentén, majd *chi-négyzet próbával* különbségeket kerestem és esélyhányadost számoltam.

Pusztai és Szabó (2014) tanulmánya alapján elsőként azt a hipotézist fogalmaztam meg, hogy *a hallgatók kiemelt figyelmet igénylő társaikkal kapcsolatos attitűdjei nem homogén jellegűek, a hallgatók környezetében egyszerre vannak jelen a befogadó és a kirekesztő attitűdök* (Skrabski és Kopp 2009), *vannak preferált és kevésbé preferált csoportok a határ mindkét oldalán*. Ez a hipotézisem igazolódott, mindkét adatbázison elvégezve a vizsgálatot, arra a következtetésre jutottam, hogy a hallgatók szemlélete nem homogén jellegű, ugyanakkor leginkább befogadóak a hátrányos helyzetű, legkevésbé pedig a roma hallgatótársakkal.

2. A befogadó kortársattitűdök tipológiája

Annak a kérdésnek a megválaszolása érdekében, hogy milyenek a befogadó kortársattitűdök, mindkét adatbázison elvégeztem a struktúra-feltáró elemzést. Szociálpszichológiai alapgondolatokból (Szabó 2001)

kiindulva, amelynek értelmében az attitűdöknek fontos megvizsgálni az intenzitását és struktúráját, második hipotézisemben feltételeztem, hogy *a hallgatói attitűdök mentén jól meghatározható struktúra tárul fel, amely a különböző kiemelt figyelmet igénylő hallgatói csoportok iránti kortárs viszonyulásmódok differenciált jellegét tükrözi.* Az attitűd – struktúra létrehozása érdekében kiemeltem a csoporttársi és a lakótársi attitűdöket mérő változókat mindkét adatbázisból, amelyeket aztán *faktoranalízisnek* vettem alá annak érdekében, hogy feltárhassam a hallgatói attitűd-mintázatot.

Kutatási eredményeim megmutatták, hogy a hátrányos helyzetű és fogyatékkal élők iránti hallgatói attitűdök minden esetben egy külön faktort hoztak létre, viszont a roma hallgatókkal kapcsolatos attitűdök hol az etnikai, nemzeti kisebbségi faktorhoz társultak, hol pedig különálló faktort képeztek, mintegy visszatükrözve a roma- kérdésben a közép-kelet európai országokban a különböző szemléletmódok keveredését. E területen Forray R. és Kozma (2013) szerint kétféle oktatáspolitikai szemlélet érvényesül a közép-kelet európai országokban, amelyek egymást kiegészítik és egymásnak ellent is mondanak: az egyik nemzeti, kulturális kisebbségnek tekinti őket és az oktatási intézmények felelősségei közé sorolja, hogy megőrizhessék kulturális identitásukat, hagyományait, nyelvüket, míg a másik (halmozott) hátrányokkal élő társadalmi csoportnak. Ez utóbbi felfogás értelmében a roma tanulók/hallgatók kiemelt figyelmet igényelnek, velük kapcsolatosan előírás az egyenlő esélyek biztosítása és

hátrányaiknak a kompenzálása. A közép-kelet európai országokban az említett két szemléletmód keveredik, a rendszerváltáshoz kötődő politikai változások után főleg az első értelmezés volt domináns, míg az EU csatlakozás ideje óta főleg a második (Forray R és Kozma 2013).

Vizsgálatom során egy olyan attitűd-struktúra tárult fel, amely inkább az elsőként említett szemléletmódhoz hasonlít vagy mindkettőtől különbözik, de semmiképp sem kapcsolódik a hátrányos helyzetű és fogyatékkal élő attitűd faktorhoz.

Összességében tehát a vizsgálat megmutatta, hogy a hallgatói társadalom kortársakkal kapcsolatos attitűdjeit nem jellemzi egy jól körülhatárolható tipológia, mivel a roma csoport iránti attitűdök nem egyértelműen vesznek részt a látens struktúrában. A két különböző adatbázisban és a társadalmi távolság függvényében (lakótársi vagy csoporttársi kapcsolati hajlandóság mentén) változott a tipológia, emiatt nem beszélhetünk jól meghatározott attitűd struktúráról. Második hipotézisem tehát csak részben igazolódott. Ezeket az eredményeket figyelembe véve fontos a jövőben alaposabban megvizsgálni mind Romániában mind Magyarországon a romákról kialakult hallgatói képet.

3. Befogadó attitűdök és a hallgatók szervezeti beágyazottsága

Az empirikus kutatás következő részében azt vizsgáltam, hogy milyen háttértényezők befolyásolják a hallgatók kiemelt figyelmet igénylő

társaikhoz való viszonyát, milyen a hallgatók szervezeti beágyazottsága? Ez utóbbit három részvételi típus szerint elemeztem: jótékonyági, karitatív szervezetben, egyházi közösségben és civil, önkéntes csoportban való, extrakurrikuláris elfoglaltságok mentén. Harmadik kutatási hipotézisemben feltételeztem, *hogy azokra a hallgatókra, akik elkötelezettek valamely jótékonyági, civil vagy egyházi csoportban, közösségben, szervezetben, nagyobb mértékben jellemző a befogadó attitűd. A hallgatók közösségi kötődései csökkentik a felsőoktatási kirekesztést* (Coleman 1988).

Az elemzés során *chi-négyzet próbával* vizsgáltam a tagok és a tagságot elutasító hallgatók közötti különbségeket az általános és a célcsoport-orientált preferenciák mentén. A társadalmi háttértényezők és a hallgatók szervezeti elköteleződésének együttes hatását a kapcsolatvállalási (lakótársi és csoporttársi) preferenciákra *többlépcsős logisztikus regresszióval* vizsgáltam, majd *lineáris regresszióval* is ellenőriztem. A többváltozós elemzés alapján a vizsgálat rávilágított arra, hogy az említett extrakurrikuláris tevékenységek összefüggenek a hallgatók befogadó attitűdjeivel, továbbá a társadalmi háttértényezők közül az ország hatása valamint a szubjektív anyagi helyzet is hat a hallgatói szemléletre. A statisztikai elemzés során a harmadik hipotézisem igazolódtott: a hallgatók szervezeti beágyazottsága, az ilyen irányú extrakurrikuláris tevékenységeik pozitívan hatnak befogadó attitűdjeikre.

4. Pedagógushallgatók befogadó kortárs- attitűdjei és jövőtervei közötti kapcsolat

Végezetül a már vázolt értelmezési keretben külön is megvizsgáltam az inklúziós folyamatok elősegítésében különösen fontos szerepet betölteni hivatott *pedagógushallgatók méltányossággal kapcsolatos nézeteit, a kiemelt figyelmet igénylő csoportokkal kapcsolatos attitűdjeit*, különös figyelmet fordítva a kortárskapcsolatok hallgatói jövőtervekre gyakorolt hatására. A jövőtervek vizsgálatánál a pedagógushallgatók iskolapreferenciáit elemeztem, *faktoranalízissel* feltárva ennek a struktúráját. *Variancia – analízis* segítségével összefüggéseket állapítottam meg a társadalmi háttér és az iskolapreferenciák, a csoporttársi attitűdfaktorok és az iskolapreferenciák között, amit *lineáris regresszióval* is ellenőriztem.

A pedagógusjelöltek iskolapreferenciáit vizsgálva Bocsi és Rákó (2015) arra a megállapításra jutottak, hogy a hallgatók jövőtervei nem tekinthetők homogénnek, a különböző iskolák preferálása nagymértékben megosztja a hallgatói populációt. Ebből kiindulva negyedik hipotézisemben feltételeztem, hogy *azoknak a pedagógushallgatóknak, akiket a befogadó attitűdök jellemeznek felsőoktatási tanulmányaik során, inkább szerepel jövőtervei között a speciális iskolákban való munkavállalás szándéka, mint azokéban, akikre nem jellemző a befogadó szemlélet*. A vizsgálat során ez a hipotézisem igazolódott, a csoporttársi attitűdök és a jövőtervek között

valóban pozitív kapcsolat mutatható ki. Minél befogadóbb attitűddel viszonyulnak a pedagógushallgatók a hátrányokkal élő vagy etnikailag különböző csoporttársaikhoz, várhatóan annál inkább preferálják a roma, a SNI, a fogyatékkal élő, az etnikailag különböző vagy elmaradott kistérségek tanulóit iskolapreferenciáik során, továbbá a kutatás ország dimenziója is erős hatást fejt ki. Ezek a hatások megmaradtak a társadalmi háttérváltozók mellett is.

Összegezve a disszertáció eredményeit, a felsőoktatási méltányosság, mint makro társadalmi oktatáspolitikai koncepció, különbözik az általam kutatott két országban, viszont hasonlóak a problémák és a támogatások anyagi és nem anyagi formákban realizálódnak a határ két oldalán. A kvantitatív vizsgálat megmutatta, hogy a hallgatói közösség véleményei, attitűdjei rendkívül differenciáltak a különböző háttérű csoportok befogadása és támogatása tekintetében. A méltányosság és a befogadás realizálódásában lényeges szerepet kapnak a felsőoktatási hallgatók társadalmi szerepvállalásai a jótékonyági, karitatív szervezetekben, egyházi közösségekben, civil, önkéntes csoportokban. A pedagógus szakma szempontjából is megvizsgáltam a befogadó kortárs nézeteket, attitűdöket. A kutatás megmutatta, hogy pályaszocializációs hatásuk van, és előre vetítik a méltányos, befogadó bánásmódot. Következésképpen, a méltányosságra való nevelés, a befogadó attitűdök kialakítása fontos mind makro társadalmi perspektívából nézve, mind pedig a hallgatók közötti interakciók iránya, minősége és konkrét jellemzői tekintetében.

Hivatkozások

- Bocsi, V., & Rákó, E. (2015). A sajátos nevelési igényű gyermekek integrált nevelése, mint a tanári pálya egy lehetséges kimenete. In B. Szilágyi, *Az együttnevelést útjai*. Debrecen: Debreceni Egyetem.
- Castelli, L., Ragazzi, S., & Crescentini, A. (2012). Equity in education: a general overview. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 69, 2243-2250.
- Coleman, J. S. (1988). Social capital in the Creation of the human capital. *American Journal of Sociology*, 94, 95-120.
- Curaj, A., Deca, L., & Haj, C. (2015). Romanian Higher Education in 2009 - 2013. The Bologna Process and Romanian Priorities in the Search for an Active European and Global Presence. In A. Curaj, L. Deca, E. Egron-Polac, & S. Jamil (Szerk.), *Higher Education Reforms in Romania. Between the Bologna Process and National Challenges* (old.: 1-24). Springer Cham Heidelberg New York Dordrecht London: Springer.
- Dupcsik, C. (2012). Az integráció fogalma a társadalomtudományos és a laikus társadalomképekben az oktatási integráció példáján keresztül. In I. Kovách, C. Dupcsik, T. P.Tóth, & J. Takács (Szerk.), *Társadalmi integráció a jelenkori Magyarországon. Tanulmányok* (old.: 243-262). Budapest: Argumentum.

- Forray R, K., & Kozma, T. (2013). Social Equality versus Cultural Identity. Government Policies and Roma Education in East-Central Europe. In D. Napier B, & S. Majhanovich (Szerk.), *Education, Dominance and Identity* (1. kötet, old.: 65-81). SensePublishers.
- Haugen, R. C. (2011). Educational Equity in Spain and Norway: A Comparative Analysis of Two OECD Country Notes. *Educational Policy*, 25(4), 688-715.
- Horváth, L. (2016). Az inklúzió megközelítése a fogyatékoság és társadalom kapcsolatában. In I. Semsei, & K. Kovács (szerk.), *Inkluzív nevelés - inkluzív társadalom* (old.: 53-85). Debrecen: Debreceni Egyetemi Kiadó.
- Jamil, S., Cezar, M. H., & Alexe, D. (2015). Equity from an Institutional Perspective in the Romanian Higher Education System. In A. Curaj, L. Deca, E. Egron-Polak, & J. Salmi (Szerk.), *Higher Education Reforms in Romania. Between the Bologna Process and National Challenges*. Cham Heidelberg New York Dordrecht London: Springer.
- Johnson, D. W. (1981). Student - Student Interaction: The Neglected Variable in Education. In F. Farley, & N. Gordon (Szerk.), *Educational Psychology* (old.: 5-10). National Society for the Study of Education.

- Johnson, D. W., & Johnson, R. T. (2008). Cooperative Learning: Successful Integration of Theory, Research, and Practice. *The Annual Report of Educational Psychology in Japan*, 47, 4-8.
- Kozma, T. (1998). Szabadság vagy igazság. *Új Pedagógiai Szemle*, 48(10), 3-19.
- Kozma, T., & Bernáth, K. (Szerk.). (2012). *Higher Education in the Romania - Hungary Cross - Border Cooperation Area*. Oradea - Debrecen: Partium Press - CHERD (Center for Higher Education Research and Development).
- Lannert, J. (2004). Hatékonyság, eredményesség és méltányosság. *Új Pedagógiai Szemle*, 54(12), 3-15.
- Meijer, C., Soriano, V., & Watkins, A. (Szerk.). (2003). *Special Needs Education in Europe. Thematic Publication*. Brussel: European Agency for Development in Special Needs Education.papp
- Méndez - Ramírez, O. (2015). Neoliberalism and Equity: Chilean Society Analyzed from the Students Perspective. *Journal of Education and Human Development*, 4(2), 171-186.
- Mogyorósi, Z. (2009). A hátrányos helyzet öröksége. In M. Nagy (Szerk.), *Tanulmányok a neveléstudomány köréből. A közoktatás méltányossági problémái és a tanárképzés* (old.: 7-39). Eger: EKF Líceum.
- Murányi, I. (1998). Szocio - kulturális és területi tényezők szerepe a 10-17 éves fiatalok előítéletes gondolkodásában. In E. Sík, J. Tóth,

- E. Sík , & J. Tóth (Szerk.), *Idegenek Magyarországon* (old.: 139-153). Budapest: MTA.
- Örkény, A., & Szabó, I. (1995). A tizennégy-tizenötévesek és a kisebbségek. *Iskolakultúra*, 19-45.
- Papp, J. (1997). A hátrányos helyzet és a veszélyeztetettség. *Educatio* 1, 3-7.
- Pusztai, G. (2004). *Iskola és közösség. Felekezeti középiskolások az ezredfordulón*. Budapest: Gondolat.
- Pusztai, G. (2011). *A láthatatlan kéztől a baráti kezekig. Hallgatói értelmező közösségek a felsőoktatásban*. Budapest: Új Mandátum.
- Pusztai, G., & Hatos, A. (Szerk.). (2014). *HERD. Higher Education for Regional Social Cohesion*. Budapest: HERJ (Hungarian Educational Research Journal).
- Pusztai, G., & Szabó, D. (2014). Felsőoktatási hallgatók és fogyatékkal élő társaik. *Kapocs*, 4, 23-36.
- Skrabski, Á., & Kopp, M. (2009). *A nevelésszociológia alapjai. Személyesség. Szolidaritás. Társadalmi azonosságtudat*. Vác: Apor Vilmos Főiskola.
- Szabó, É. (2001). A sztereotípiák árnyalatai: A tanári jellemzések mintái. In G. Hunyady, & L. Nguyen (Szerk.), *Sztereotípiák - kutatás. Hagyományok és irányok* (old.: 492-499). Budapest: Elte Eötvös.

- Szemerszki, M. (2016). A jogszabályi háttér, valamint az országos szintű támogatórendszer jellemzői. In A. Fehérvári, H. Miskey, K. Széll, M. Szemerszki, & Z. Veroszta, *A felsőoktatás szociális dimenziója - Hátrányos helyzetű csoportok hozzáférése és részvétele a felsőoktatásban című kutatás* (old.: 65 - 88).
Tempus Közalapítvány.
- Unterhalter, E. (2009). What is equity in education? Reflections from the capability approach. *Studies in Philosophy and Education*, 28(5), 415-424.
- V.Gönczi, I. (2015). A gyermekvédelem és az iskola. In A. Varga (Szerk.), *A nevelésszociológia alapjai* (old.: 211-240). Pécs: Pécsi Tudományegyetem.

Nyilvántartási szám: DEENK/278/2017.PL
Tárgy: PhD Publikációs Lista

Jelölt: Berei Emese Beáta
Neptun kód: MOHBRO
Doktori Iskola: Humán Tudományok Doktori Iskola
MTMT azonosító: 10054239

A PhD értekezés alapjául szolgáló közlemények

Magyar nyelvű könyvrészletek (4)

- Berei, E. B.:** Hallgatói színpotlok és elköteleződések - vallásos hallgatók iránti kortárskapcsolati attitűdök a Kárpát-medencében.
In: A felekezeti oktatás új negyedszázada. Szerk.: Bacskai Katinka, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 246-266, 2017. ISBN: 9789633186442
- Berei, E. B.:** Pedagógushallgatók viszonya marginális helyzetű hallgatótársaikhoz.
In: A felsőoktatás (hozzáadott) értéke : Közelítések az intézményi hozzájárulás empirikus megragadásához. Szerk.: Pusztai Gabriella, Bócsi Veronika, Ceglédi Tímea, Partium ; PPS ; Új Mandátum, Nagyvárad ; Budapest, 290-301, 2016, (Felsőoktatás - Társadalom ; 6.) ISBN: 9789631254471
- Berei, E. B.:** Halmozott hátrányban. Gyermekvédelmi rendszerben élő magyar tanulók a romániai Bihar megyében (jogszabályi és civil háttér).
In: Terek, intézmények, átmenetek. Szerk.: Ferdinéc Csilla, Balassi Intézet Márton Áron Szakkollégium, Budapest, 331-335, 2015, (Határhelyzetek, ISSN 2064-3918 ; 8.) ISBN: 9786155389559
- Berei, E. B., Flóra, G.:** Gyermekvédelmi intézmények minőségbiztosítása humánpolitikai perspektívában.
In: Társadalomtudományi Tanulmányok V. Szociálpedagógiai tanulmányok. Szerk.: Gortka-Rákó Erzsébet, Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 91-103, 2012. ISBN: 9789633182789

Magyar nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (1)

- Berei, E. B.:** A méltányosság percepciója a határ menti felsőoktatási intézmények pedagógushallgatóinak körében.
Educatio. "közlésre elfogadva", [8], 2017. ISSN: 1216-3384.

Idegen nyelvű tudományos közlemények hazai folyóiratban (1)

6. **Berei, E. B.:** How perceive students their colleagues with special needs? Romania and Hungary universities.
HERJ. "Accepted by Publisher", [16], 2017. EISSN: 2064-2199.

Egyéb folyóiratközlemények (1)

7. **Berei, E. B.:** "Everyone is Important" Higher Education Students in Part Time Programs.
Euroreg. J. Socioecon. Anal. 2, [1-5], 2014. ISSN: 2344-6390.

Magyar nyelvű konferencia közlemények (2)

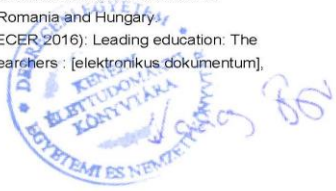
8. **Berei, E. B.:** Gyermekotthoni nevelési környezet és a társadalmi beilleszkedés esélyei Romániában.
In: *Tavaszi Szél 2014 = Spring Wind 2014 : Konferencia kötet*. Szerk.: Csiszár Imre, Kórmives Péter Miklós, Doktoranduszok Országos Szövetsége, [Budapest], 20-27, 2014. ISBN: 9789638956088
9. **Berei, E. B.:** Életutak és (de)integrációs kockázatok.
In: *"A Tudomány szolgálatában"* című IX. Ph.D. - Konferencia előadásai (Budapest, 2014. október. 29.). Szerk.: Koncz István, Szova Ilona, Professzorok az Európai Magyarországiért Egyesület, Budapest, 28-38, 2014. ISBN: 9789638991546

Idegen nyelvű konferencia közlemények (1)

10. **Berei, E. B.:** Familii cu atribuții speciale în domeniul protecției copilului - asistenți maternali, părinți sociali, familii substitutive.
In: *Cercetare și politici sociale : Volumul conferinței naționale cu participare internațională organizată de Facultatea de Științe Socio-Umane, Universitatea din Oradea*, în 28-29 mai 2010. Coord.: Sergiu Bălătescu et al, Editura Universității din Oradea, Oradea, 226-229, 2012. ISBN: 9786061007967

Idegen nyelvű absztrakt kiadványok (1)

11. **Berei, E. B.:** Acceptance/Non Acceptance Attitudes Towards Non-traditional Students in Universities Located in the Shared Border Region of Romania and Hungary.
In: *European Conference on Educational Research (ECER 2016): Leading education: The distinct contributions of educational research and researchers* : [elektronikus dokumentum], [s.n.], [S.l.], [3], 2016.

További közlemények

Magyar nyelvű könyvrészletek (1)

12. **Berei, E. B.**: Utam a szociális szakmához.

In: Aprofundarea cooperării transfrontaliere în formarea și orientarea profesională a specialiștilor în educație și asistență socială = Határmenti együttműködés erősítése a szociális szakemberek képzése és munkaerő-oiaci orientációja területén. Szerk.: Flóra Gábor, Szűcs Enikő, Partium, Oradea, 188-194, 2013. ISBN: 9786068156583

A DEENK a Jelölt által az iDEa Tudóstérbe feltöltött adatok bibliográfiai és tudománymetriai ellenőrzését a tudományos adatbázisok és a Journal Citation Reports Impact Factor lista alapján elvégezte.

Debrecen, 2017.09.11.

